

**AKSIYADORLIK JAMIYATLARIDA AUDITORLIK TEKSHIRUVINI
XALKARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH**

Eshonqulov Azamat Abdiraximovich

TIFT Universiteti “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida mudiri

Iqtisodiyot fanlari falsafa doktori, dotsent v.b.

Xalimova Mayram Xamidovna

TIFT Universiteti “Buxgalteriya hisobi va audit” kafedrasida assistenti

Annotatsiya. Ushbu maqolada aksiyadorlik jamiyatlarida auditorlik tekshiruvlarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalalari ko‘rib chiqiladi. Xalqaro auditorlik standartlarini milliy qonunchilikka moslashtirish, auditorlarning malakasini oshirish, moliyaviy resurslarning yetishmovchiligi va zamonaviy texnologiyalarni joriy etishdagi qiyinchiliklar, shuningdek, auditorlar mustaqilligi va shaffoflik masalalariga alohida e‘tibor qaratilgan. Maqolada yuzaga keladigan muammolar va ularni bartaraf etish bo‘yicha yechimlar taklif etilib, milliy auditorlik tizimini rivojlantirish yo‘llari muhokama qilinadi. Xalqaro standartlarni tatbiq etish aksiyadorlik jamiyatlarining moliyaviy hisobotlarini haqqoniy, shaffof va ishonchli qilishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar. Auditorlik tekshiruvi, xalqaro auditorlik standartlari, moliyaviy hisobot, shaffoflik, malaka oshirish, auditor mustaqilligi, zamonaviy texnologiyalar, moliyaviy resurslar, korporativ boshqaruv.

KIRISH

Aksiyadorlik jamiyatlarida auditorlik tekshiruvlarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish bugungi kunda muhim va dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. Auditorlik jarayoni aksiyadorlar, investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun ishonchli moliyaviy hisobotlarni taqdim etishning muhim vositasi bo‘lib, bu orqali kompaniya faoliyatining shaffofligi va samaradorligi ta‘minlanadi. Mamlakatimizda bozor iqtisodiyoti tamoyillarini mustahkamlash, xalqaro moliyaviy talab va standartlarga mos keluvchi iqtisodiy mexanizmlarni joriy etish zarurati ortib bormoqda.

Bugungi kunda dunyo miqyosida auditorlik tekshiruvlarini o‘tkazishda xalqaro standartlardan foydalanish umumiy qabul qilingan amaliyotga aylangan. Xalqaro auditorlik standartlari (AXS) auditorlar uchun yagona metodik asos yaratib, tekshiruvlarning yuqori sifatda amalga oshirilishini ta‘minlaydi. Buning natijasida kompaniyalarning moliyaviy ahvolini haqqoniy aks ettirish, investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun moliyaviy axborotlarning ishonchliligini oshirish imkoniyati yuzaga keladi.

Aksiyadorlik jamiyatlarida auditorlik tekshiruvlarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish jarayonida bir qator muammolar yuzaga kelishi mumkin. Ushbu muammolar quyidagi rasmda keltirilgan.

Tadqiqot metodologiyasi. Aksiyadorlik jamiyatlarida auditorlik tekshiruvlarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish masalalari o‘rganiladi va tadqiqotda metodologik yondashuvlar qo‘llanilgan.

- Xalqaro auditorlik standartlari, milliy qonunchilik va auditorlik jarayonlari bo‘yicha ilmiy maqolalar, kitoblar, xalqaro hujjatlar va boshqa manbalar o‘rganildi. Bu orqali mavjud nazariy asoslar va ularning amaliyotdagi qo‘llanilishi o‘rtasidagi farqlar aniqlanadi.

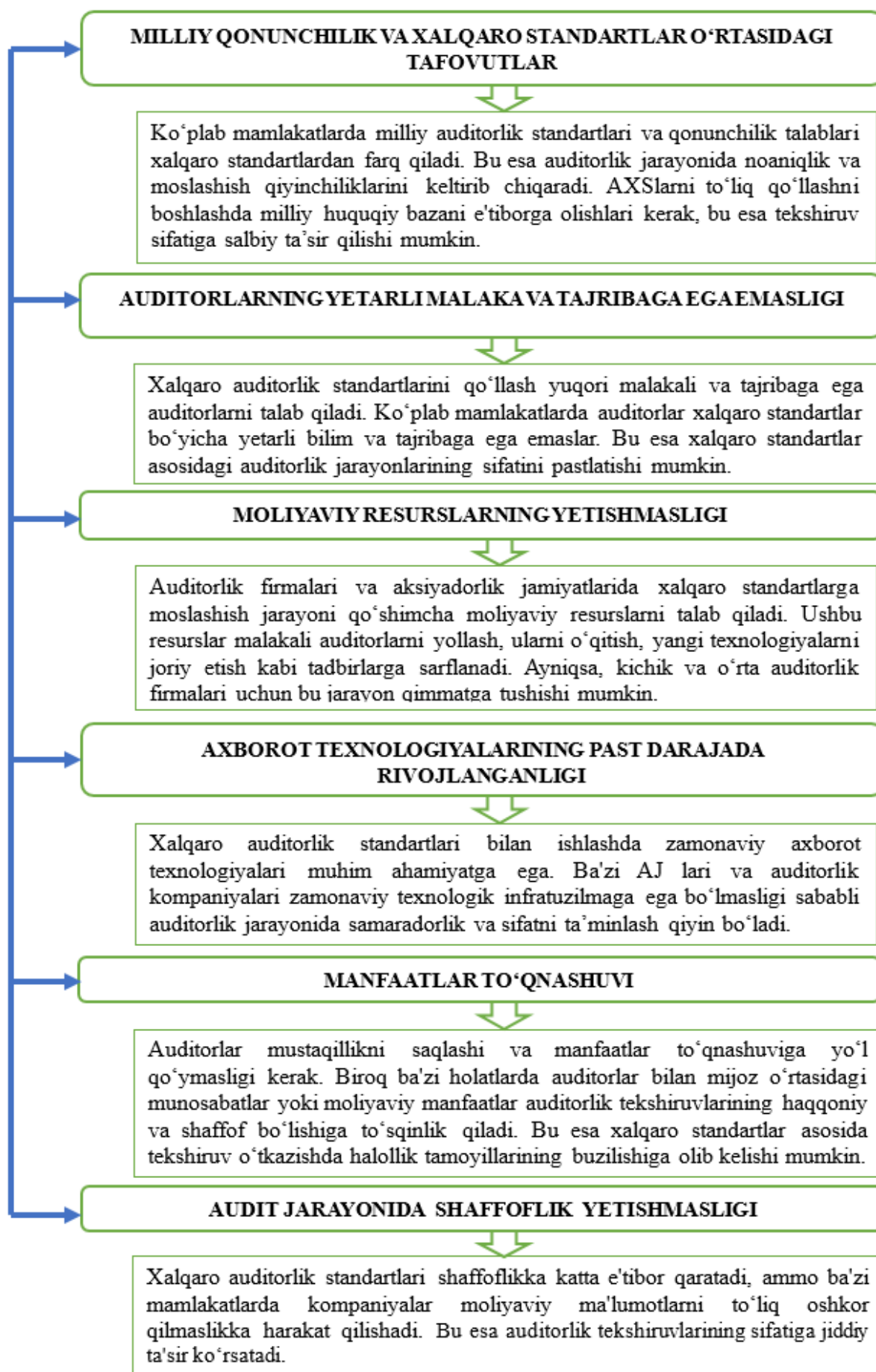
- Xalqaro auditorlik standartlari va milliy auditorlik amaliyoti o‘rtasidagi farqlar tahlil qilinib, boshqa mamlakatlarning tajribalari bilan qiyosiy tahlil amalga oshirildi. Ushbu usul milliy qonunchilikni xalqaro talablar bilan uyg‘unlashtirish imkoniyatlarini aniqlashga yordam berdi.

- Auditorlik jarayonlarida xalqaro standartlar tatbiqi bo‘yicha amaliyotdan misollar o‘rganildi. Aksiyadorlik jamiyatlarida xalqaro standartlar bo‘yicha auditorlik tekshiruvlari qanday amalga oshirilishi va bu jarayondagi muammolar kuzatildi.

- Auditorlik sohasidagi mutaxassislar va amaliyotchi auditorlar bilan o‘tkazilgan intervyular asosida xalqaro auditorlik standartlari tatbiqi va milliy amaliyotdagi dolzarb muammolar muhokama qilindi.

Ushbu metodologiyalar tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta‘minlab, aksiyadorlik jamiyatlarida xalqaro auditorlik standartlarini tatbiq etish va takomillashtirish bo‘yicha samarali yechimlar ishlab chiqishga yordam berdi.

Tahlil va natijalar.

1-RASM. Xalqaro auditorlik standartlar asosida tekshiruvda muammolar ketma-ketligi¹

Yuqoridagi muammolar aksiyadorlik jamiyatlarida auditorlik tekshiruvlarini xalqaro standartlar asosida amalga oshirishda qiyinchiliklarga olib keladi. Birinchidan, milliy qonunchilik va xalqaro auditorlik standartlari o'rtasidagi farqlar auditorlik jarayonlarining to'g'ri va bir xil bajarilishini qiyinlashtiradi. Ikkinchidan, auditorlarning xalqaro standartlar bo'yicha yetarli malaka va tajribaga ega emasligi jarayon sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Moliyaviy resurslarning yetishmasligi va zamonaviy axborot texnologiyalarining kamligi esa auditorlik firmalarini xalqaro talablar bilan hamohang ishlashda qiyinchiliklarga duchor qiladi.

Shuningdek, auditorlarning mustaqilligi va manfaatlar to'qnashuvi muammosi auditorlik tekshiruvlarining haqqoniyligini kamaytirishi mumkin. Moliyaviy axborotlarni shaffoflik bilan oshkor qilishga bo'lgan intilishning yetarli emasligi ham auditorlik jarayonlarining ishonchliligiga putur yetkazadi.

Ushbu muammolarni hal etmasdan turib, xalqaro auditorlik standartlari asosida yuqori sifatli auditorlik tekshiruvlarini amalga oshirish qiyin bo'ladi.

Yuqoridagi rasmda keltirilgan bir qancha muammolar aksiyadorlik jamiyatlarida xalqaro standartlarga asoslangan auditorlik jarayonini takomillashtirishda jiddiy to'siqlar bo'lib, ularni bartaraf etish uchun maxsus chora-tadbirlar ko'rish talab etiladi.

Aksiyadorlik jamiyatlarida xalqaro auditorlik standartlari asosida tekshiruvlarni takomillashtirish uchun ushbu rasmdakeltirilgan yechimlarni amalga oshirish maqsadga muvofiq.

¹ Muallif tomonidan tuzilgan.

Milliy qonunchilikni xalqaro standartlarga moslashtirish

- Auditorlik jarayonlarini xalqaro standartlar asosida to'liq amalga oshirish uchun milliy qonunchilik bazasini yangilash va moslashtirish zarur. Bu milliy va xalqaro talablardagi tafovutlarni bartaraf etishga, auditorlik jarayonlarining aniqligini va shaffofligini oshirishga yordam beradi. Shu bilan birga, davlat va xalqaro tashkilotlar o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash orqali xalqaro tajribani milliy qonunchilikka joriy etish zarur.

Auditorlarning malakasini oshirish va tajriba almashinuvi

- Auditorlarning xalqaro standartlarga mos malaka va ko'nikmalarga ega bo'lishlari uchun doimiy ravishda ta'lim va treninglar tashkil etish lozim. Xalqaro va milliy auditorlar o'rtasida tajriba almashinuvi, seminar va konferensiyalar orqali malaka oshirish dasturlarini kengaytirish ham muhimdir. Shuningdek, xalqaro auditorlik kompaniyalari bilan hamkorlik qilish orqali mahalliy auditorlar o'z bilim va tajribalarini boyitishlari mumkin.

Moliyaviy qo'llab-quvvatlash va texnologiyalarga sarmoya kiritish

- Xalqaro standartlarga mos auditorlik tekshiruvlarini amalga oshirish uchun moliyaviy resurslar yetishmovchiligi muammosini bartaraf etish zarur. Kichik va o'rta auditorlik kompaniyalari uchun davlat yoki xalqaro tashkilotlar tomonidan moliyaviy ko'mak berilishi, grantlar yoki kreditlar ajratilishi bu boradagi muammolarni kamaytiradi. Shuningdek, zamonaviy axborot texnologiyalariga sarmoya kiritish, raqamlashtirish va avtomatlashtirilgan audit tizimlarini joriy etish orqali auditorlik jarayonlarining samaradorligini oshirish mumkin.

Auditorlik mustaqilligini kuchaytirish

- Auditorlar o'z mustaqilligini ta'minlashi va manfaatlar to'qnashuvini oldini olishlari uchun qattiq nazorat va tartibga solish mexanizmlarini joriy qilish zarur. Auditorlik tashkilotlarida korporativ boshqaruv qoidalarini joriy etish, auditorlar uchun ichki va tashqi nazorat mexanizmlarini kuchaytirish orqali ularning manfaatlar to'qnashuvidan xoli bo'lishga erishish mumkin.

Auditorlik jarayonida shaffoflikni oshirish

- Kompaniyalar va auditorlik tashkilotlari moliyaviy ma'lumotlarni to'liq va haqqoniy oshkor qilishlari uchun shaffoflik talablarini kuchaytirish kerak. Shu maqsadda, moliyaviy hisobotlarning xalqaro talablarga muvofiqligini ta'minlash uchun ichki va tashqi audit mexanizmlarini kuchaytirish, shu jumladan, korporativ boshqaruv va ichki nazorat tizimlarini takomillashtirish zarur.

Xalqaro tajribani o'rganish va milliy amaliyotga joriy etish

- Xalqaro auditorlik standartlari muvaffaqiyatli joriy etilgan mamlakatlarning tajribasini o'rganish va ushbu tajribani milliy auditorlik tizimiga moslashtirish muhimdir. Xalqaro auditorlik tashkilotlari bilan hamkorlik qilish, ularning uslubiyatlarini milliy amaliyotga tatbiq etish orqali auditorlik tekshiruvlarini takomillashtirish mumkin.

2-Rasm. Xalqaro auditorlik standartlar asosida tekshiruvda muammolarga yechimlar bosqichlari²

Ushbu yechimlar aksiyadorlik jamiyatlarida xalqaro auditorlik standartlari asosida samarali tekshiruvlar o'tkazishni ta'minlaydi va auditorlik jarayonining sifatini oshiradi. Shu orqali aksiyadorlar, investorlar va boshqa manfaatdor tomonlar uchun ishonchli va haqqoniy moliyaviy hisobotlar taqdim etilishi mumkin bo'ladi.

XULOSA

Aksiyadorlik jamiyatlarida auditorlik tekshiruvlarini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish nafaqat korxonalar uchun, balki mamlakat iqtisodiyoti va global bozor ishtirokchilari uchun ham katta ahamiyatga ega. Xalqaro auditorlik standartlari moliyaviy hisobotlarning ishonchliligini oshirish, korxonalarining faoliyatini shaffof qilish hamda investor va manfaatdor tomonlar uchun ishonchli ma'lumotlar taqdim etishga imkon beradi.

Shu bilan birga, bu jarayonni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun milliy qonunchilikni xalqaro talablar bilan uyg'unlashtirish, auditorlar malakasini oshirish, zamonaviy texnologiyalarni joriy etish va shaffoflikni ta'minlash muhim hisoblanadi. Auditorlik jarayonida uchraydigan muammolarni hal qilish va xalqaro tajribani milliy amaliyotga tatbiq etish orqali milliy auditorlik tizimi jahon standartlariga mos ravishda rivojlanishi mumkin.

Yuqorida keltirilgan yechimlarni amalga oshirish natijasida aksiyadorlik jamiyatlarining moliyaviy barqarorligi, investorlar va boshqa manfaatdor tomonlarning ishonchi ortadi, bu esa umuman olganda mamlakatning iqtisodiy taraqqiyoti va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 24 fevraldagi "Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlariga o'tish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi PQ-4611-son Qarori. <https://lex.uz/docs/4746047>.
2. O'zbekiston Respublikasining Qonuni. "Buxgalteriya hisobi to'g'risida" (yangi tahriri). Toshkent sh., 2016 yil 13 aprel, O'RQ-404-son.
3. O'zbekiston Respublikasining Qonuni "Auditorlik faoliyati to'g'risida". O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 25.02.2021 yildagi O'RQ-677-son.
4. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2015 yil 24 aprelda PF-4720-sonli "Aksiyadorlik jamiyatlarida zamonaviy korporativ boshqaruv uslublarini joriy etish chora-tadbirlari to'g'risida" gi Farmoni.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmoni "2022 — 2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida". 28.01.2022 yildagi PF-60-son.

² Muallif tomonidan tuzilgan.

6. BHXS 8 “Hisob siyosatlari, hisoblab chiqilgan baholardagi o‘zgarishlar va xatolar”. 2012 yil 1 yanvar.
7. А.Н.Тўраев. Ички аудит. (Дарслик). –Т.: «Innovatsion rivojlanish nashriyot-matbaa uyi» 2023, 380 bet.
8. D.E.Norbekov, A.N.To'raev, Sh.Sh.Raxmonov. Moliyaviy hisobotning xalqaro standartlari. O'quv qo'llanma. T.: Iqtisod-moliya, 2019. -332 b.
9. Baxadirov Alisher Komilovich “Lizing muomalalari hisobi va auditini xalqaro standartlar asosida takomillashtirish” Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati. Toshkent – 2022 y.
10. Raxmonov Sherzod Sherkulovich “Ho‘jalik yurituvchi sub’ektlarda pul mablag‘lari hisobi va tahlilini takomillashtirish” iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (doctor of philosophy) dissertatsiyasi avtoreferati Toshkent shahri -2023 y.
11. Eshonqulov Azamat Abdiraximovich “Aksiyadorlik jamiyatlarida konsolidatsiyalashgan moliyaviy hisobotni xalqaro standartlar asosida takomillashtirish” iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (phd) dissertatsiyasi avtoreferati Toshkent shahri -2023 yil.
12. 6.БХХС 8 “Хисоб сиёсатлари, ҳисоблаб чиқилган баҳолардаги ўзгаришлар ва хатолар”. 2012 йил 1 январь.
13. 7.Рахимов М. “Бозор иқтисодиёти шароитида дон маҳсулотлари ишлаб чиқариш корхоналарида молиявий натижалар ҳисоби, таҳлили ва аудитини такомиллаштириш”.: Автореф. дис.... канд. экон. наук -Т.: 1999.
14. 8.Учетная политика предприятия: Формирование, раскрытие / О.В. Рожнова, С.Н. Гришкина. - М.: Экзамен, 2001. - 158, с.: табл.; 21 см.; ISBN 5-8212-0244-2;
15. 9."Учетная политика организации" (ПБУ 1/2008). Приказ Минфина России от 06.10.2008 N 106н (ред. от 28.04.2017) "Об утверждении положений по бухгалтерскому учету" (вместе с "Положением по бухгалтерскому учету "Учетная политика организации" (ПБУ 1/2008));
16. 10.<https://www.readyratios.com/usgaap/AccountingPolicies/US> Generally Accepted Accounting Principles, Other Comprehensive Basis of Accounting, IFRS. <https://www.readyratios.com/usgaap/AccountingPolicies/>
17. 15. Ю.А.Астахова "Современные подходы к учету финансовых инструментов" тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 08.00.12. 2013г.
18. <https://www.dissercat.com/content/sovremennye-podkhody-k-uchetu-finansovykh-instrumentov>
19. 16.Е.А.Татарко "Организация бухгалтерского учета финансовых инструментов на предприятии" тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 08.00.12. 2010г.
20. <https://www.dissercat.com/content/organizatsiya-bukhgalterskogo-ucheta-finansovykh-instrumentov-na-predpriyatii>
21. М.В.Скляр "Организация бухгалтерского учета финансовых инструментов в соответствии с российскими и международными стандартами" тема диссертации и автореферата по ВАК РФ 08.00.12. 2005г